MAKTABGACHA YOSHDA BILISH JARAYONLARINING RIVOJLANISHI

Mavjuda Burxanova Bekbutayevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fanlar fakulteti
Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
burxanovamavjuda@gmail.com
Abdurahmonov Ahadjon Akbarjon o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Jismoniy madaniyat fakulteti
Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi
ahadjonabduraxmonov027@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu ishda maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayonlarining rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Xususan, diqqat, idrok, xotira, tafakkur va tasavvur kabi asosiy psixik jarayonlarning shakllanishi hamda ularning o'zaro bog'liqligi yoritib beriladi. Maktabgacha davrda bolalarning atrof-muhitni anglash jarayoni faol o'yinlar, muloqot va amaliy faoliyat orqali rivojlanishi ilmiy asosda ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, tarbiyachi va ota-onalarning bolalarda bilish jarayonlarini samarali rivojlantirishdagi o'rni ham muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

Maktabgacha yosh, bilish jarayonlari, diqqat, idrok, xotira, tafakkur, tasavvur, intellektual rivojlanish, psixik rivojlanish, o'yin faoliyati, ta'lim-tarbiya, muloqot.

Abstract

This work analyzes the developmental features of cognitive processes in preschool children. In particular, the formation of such basic mental processes as attention, perception, memory, thinking and imagination and their interrelationships are highlighted. The development of children's understanding of the environment in preschool children through active games, communication and practical activities is scientifically demonstrated. The role of educators and parents in the effective development of cognitive processes in children is also considered as an important factor. The results of the study serve to support the intellectual development of children in the preschool education system.

Keywords

Preschool age, cognitive processes, attention, perception, memory, thinking, imagination, intellectual development, mental development, game activity, education, communication.

Аннотация

В данной работе анализируются особенности развития познавательных процессов у детей дошкольного возраста. В частности, освещается формирование таких базовых психических процессов, как внимание, восприятие, память, мышление и воображение, а также их взаимосвязи. Научно доказано развитие понимания окружающей среды у детей дошкольного возраста посредством активных игр, общения и практических занятий. Также рассматривается роль воспитателей и

родителей в эффективном развитии познавательных процессов у детей как важный фактор. Результаты исследования служат для поддержки интеллектуального развития детей в системе дошкольного образования.

Ключевые слова

Дошкольный возраст, познавательные процессы, внимание, восприятие, память, мышление, воображение, интеллектуальное развитие, умственное развитие, игровая деятельность, воспитание, общение.

KIRISH

Maktabgacha yosh davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, aynan shu davrda bolalarning bilish jarayonlari jadal sur’atlarda rivojlanadi. Bola atrof-muhitni anglash, undagi hodisa va voqealarni tushunish orqali o‘zining dastlabki bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi. Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish muhim pedagogik va psixologik masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur davrda diqqat, idrok, xotira, tafakkur va tasavvur kabi psixik jarayonlar asta-sekin takomillashib boradi hamda bolalarning intellektual salohiyati shakllanishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, o‘yin faoliyati, kattalar va tengdoshlar bilan muloqot, shuningdek, maqsadga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayoni bolalarning bilish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayonlarining rivojlanish xususiyatlarini yoritish, ularning samarali shakllanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayonlari izchil va bosqichma-bosqich rivojlanib boradi. Bu jarayonlar bolaning atrof-muhitni anglashiga, yangi bilimlarni egallashiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bilish jarayonlariga diqqat, idrok, xotira, tafakkur va tasavvur kiradi va ular o‘zaro uzviy bog‘liq holda rivojlanadi. Avvalo, diqqat jarayoni maktabgacha yoshda ixtiyorsiz shaklda namoyon bo‘ladi. Ya’ni bola ko‘proq qiziqarli, rang-barang va harakatli obyektlarga e’tibor qaratadi. Vaqt o‘tishi bilan esa ixtiyoriy diqqat shakllana boshlaydi, bunda bola ma’lum bir vazifani bajarishda ongli ravishda e’tiborini jamlay oladi. Bu esa ta’lim jarayoniga tayyorgarlikning muhim ko‘rsatkichidir. Idrok jarayoni orqali bola atrofdagi predmet va hodisalarni bevosita sezgi organlari yordamida qabul qiladi. Maktabgacha yoshda idrok ko‘proq ko‘rgazmali-obrazli xarakterga ega bo‘lib, bolalar predmetlarning tashqi belgilariga e’tibor qaratadi. Shu bois tarbiyachilar o‘quv jarayonida ko‘rgazmali vositalardan keng foydalanishlari lozim. Xotira jarayoni ham bu davrda faol rivojlanadi. Dastlab bolalarda mexanik xotira ustun bo‘lsa, keyinchalik mantiqiy xotira shakllana boshlaydi. Bolalar she’rlar, ertaklar, qo‘shiqlar orqali eslab qolish qobiliyatini rivojlantiradi. Takrorlash, o‘yin va amaliy mashg‘ulotlar xotirani mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Tafakkur jarayoni maktabgacha yoshda ko‘rgazmali-harakatli va ko‘rgazmali-obrazli shakllarda namoyon bo‘ladi. Bola muammolarni ko‘proq amaliy harakatlar orqali hal qiladi. Vaqt o‘tishi bilan u umumlashtirish, solishtirish, tahlil qilish kabi oddiy aqliy operatsiyalarni bajara boshlaydi. Bu esa uning keyingi bosqichdagi ta’limga tayyorligini ta’minlaydi. Tasavvur esa bolaning ijodiy fikrlashida muhim o‘rin tutadi. Maktabgacha yoshda tasavvur asosan o‘yin jarayonida rivojlanadi. Rolli o‘yinlar, ertaklar tuzish va rasm chizish kabi faoliyatlar bolalarning tasavvurini boyitadi va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantiradi. Shuningdek, bilish jarayonlarining rivojlanishida ijtimoiy muhit, ayniqsa, oila va maktabgacha ta’lim muassasasining roli beqiyosdir. Tarbiyachi va ota-onalar

tomonidan yaratilgan qulay psixologik muhit, to‘g‘ri tashkil etilgan ta’lim-tarbiya jarayoni bolalarning intellektual rivojlanishini sezilarli darajada jadallashtiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yosh davri bolalarning bilish jarayonlari shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda diqqat, idrok, xotira, tafakkur va tasavvur kabi asosiy psixik jarayonlar izchil rivojlanib, bolaning intellektual salohiyatiga mustahkam poydevor yaratadi. Bilish jarayonlarining samarali rivojlanishi ko‘p jihatdan o‘yin faoliyati, muloqot, ta’lim-tarbiya jarayonining to‘g‘ri tashkil etilishi hamda ijtimoiy muhitga bog‘liqdir. Tarbiyachi va ota-onalarning bolaga berayotgan e’tibori, qo‘llab-quvvatlashi va to‘g‘ri yo‘naltirishi ushbu jarayonning muvaffaqiyatli kechishini ta’minlaydi. Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning bilish faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Bu esa kelajakda barkamol, mustaqil fikrlay oladigan va ijodkor shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova V.M. *Psixologiya*. - Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2019.
2. Davletshin M.G. *Umumiy psixologiya*. - Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
3. G‘oziyev E.G‘. *Yosh davrlari psixologiyasi*. - Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2017.
4. Vygotsky L.S. *Thinking and Speech*. - Cambridge, MA: MIT Press, 2012.
5. Piaget J. *The Psychology of the Child*. - New York: Basic Books, 2000.
6. Elkonin D.B. *Child Development Psychology*. - Moscow: Progress Publishers, 1971.
7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. *Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari*. - Toshkent, 2020.